

*Opkomsten af den
ansvarstagende
familie*

FOTO: POLFOTO

Engang gik grænsen mellem skole og hjem ved skolens port. I dag outsourcer skolen stadig mere ansvar til forældre. Er det godt for skolen, eller trækker det handlekraften ud af lærerne? Og hvor går grænsen for, hvad forældrene skal blande sig i?

Af Camilla Mehlsen
cme@dpu.dk

*”Dit barns legekammerat har det ikke så godt, fordi forældrene er ved at blive skilt. Tager du en snak med forældrene, eller tænker du, at du helst ikke vil blande dig for meget, og at skolelæreren nok tager hånd om problemet?”

Det kunne lyde som et dilemma fra P3-programmet 'Mads og Monopolet', hvor kendte mennesker løser hverdagens skærmydsler, men det stammer fra regeringens kampagne 'Mit ansvar', der blev skudt i gang i 2008. Det er tidligere velfærdsminister Karen Jespersen, der opstiller dilemmaet – og selv løser det: Du skal selvfølgelig blande dig, for du har som borger pligt til at tage et personligt ansvar, også for legekammeratens problemer.

”Hvis man som politiker siger det, har man vitterlig ambitioner på sine statsinstitutioners vegne om, at man skal langt ind i familien,” lyder det fra adjunkt Hanne Knudsen fra DPU, Aarhus Universitet. Hun har undersøgt, hvordan opfattelsen af forholdet mellem folkeskole og familie har ændret sig over tid.

”Det lyder måske som en gammel diskussion, men det er ret nyt, at staten har ambitioner om at opdrage forældre til at tage et personligt ansvar. Da jeg sad i elevrådet sidst i 1970'erne, stod der 'ret, pligt, ansvar' i hjørnet af kommunens brevpapir. Skulle der stå noget i dag, var det måske 'refleksion, empowerment, ansvarliggørelse'. Man går ikke ud fra, at borgeren er ansvarlig, men ser det som en statslig opgave at opdrage forældrene til at blive ansvarlige. Det er en ny måde at se forældrene og deres ansvar på,” siger hun.

Den ansvarstagende familie

I det nye årtusinde er det personlige ansvar blevet et mantra. Ifølge Hanne Knudsen er der i dag rigtig mange måder, staten synes, den enkelte borger skal tage ansvar på. Vi ser det

for eksempel, når borgeren ventes at tage ansvar for miljøet i forhold til, hvad man spiser, hvordan man bor, transporterer sig eller inden for sundhedsforebyggelse, hvor der er en klar opfordring til, at borgeren inkorporerer sundhedshensyn i sin livsstil og tager ansvar for at undgå at blive syg. Og vi ser det i den grad i pædagogikken, hvor skolen har fået til opgave at gøre forældrene ansvarlige. I dag er der bred enighed på tværs af politiske fløje og i skolekredse om, at forældre skal opdrages til at være ansvarlige.

I bogen 'Har vi en aftale?' fra 2010 viser Hanne Knudsen, hvordan ideen om 'den ansvarstagende familie' kun er omkring ti år gammel (se faktaboks).

”Forældre til skoleelever blev fra omkring 1950 og frem beskrevet som nogle med et ret afgrænset ansvar. Forældrene skulle sørge for, at deres barn kom i skole og havde madpakke og gymnastiktøj med – og så skulle de i øvrigt bakke skolen op, når lærerne efterlyste en særlig indsats, for eksempel tage med på lejrskole. I dag skal forældre tage et personligt ansvar. De skal gøre sig selv til 'skoleforældre', men de skal selv finde ud af, hvordan de gør det bedst,” siger Hanne Knudsen.

Det er op til forældrene selv at vurdere, om det er ved at tage en snak med barnets legekammerats forældre, som er ved at blive skilt, eller det er ved at lære barnet at tabe i spil uden at blive sur, arrangere legegrupper i klassen, spise aftensmad i familien og tale om problemer, diskutere mobbepolitik med de andre forældre, sætte klare grænser for barnet, lære det at tage bussen, læse litterære klassikere – eller noget syvende.

”Det afgørende er, at forældrene ser sig selv og familien med skolens øjne. De skal tænke, 'hvordan bidrager jeg bedst til, at mit barn bliver en god skoleelev, og til at klassen fun-

1900

Personligt ansvar er tidens bærende ide

Samarbejdet mellem skole og hjem har undergået store forandringer gennem de sidste hundrede år. I bogen 'Har vi en aftale?' viser adjunkt Hanne Knudsen, hvordan forældrenes ansvar over for skolen er gået fra at være præcist og afgrænset til at være udefineret og uendeligt.

PLIGT

I begyndelsen af 1900-tallet er det skolens ansvar og ret at disciplinere barnet, om nødvendigt med korporlige straffe og indespærring.

Forældrenes ansvar i forhold til skolen handler primært om at leve op til undervisningspligten: De skal stille barnet til rådighed for skolens disciplinering.

Skole og hjem ses som to adskilte størrelser. Grænsen mellem skole og hjem går groft sagt ved skolens port.

Nøgleordene er 'ret', 'pligt' og 'disciplin'.

gerer godt socialt?'. Det bliver ikke meldt ud fra skolens side, hvad forældrene præcis forventes at gøre. Men det er vigtigt for skolen, at forældrene findes. Både som nogle, læreren kan appellere til, hvis der er problemer, og som nogle, der skaber forudsætningerne for skolens arbejde," siger Hanne Knudsen.

Ansvarsspil

I takt med at skolen tildeler forældrene mere ansvar, dukker der nye samarbejdsformer op mellem folkeskole og familie (se faktaboks). Der må nye midler til for at booste forældrenes ansvarfølelse, som for eksempel 'ansvarsspillet', der blandt andet bruges i Aarhus Kommune. Det går ud på, at forældre til børn i en børnehaveklasse får stillet en lang række spørgsmål, som de skal diskutere i grupper. Spørgsmålene handler om, hvad der er skolens og hjemmets ansvar, og hvad der er et fælles anliggende. Spørgsmålene lyder eksempelvis: Hvem har ansvaret for, at barnet er glad for at gå i skole? Hvem har ansvaret for, at barnet leger godt i frikvarteret? Hvem har ansvaret for, at barnet lærer noget?

Pointen med ansvarsspillet er, at forældrene skal komme frem til, at langt det meste er et fælles ansvar. Da Hanne Knudsen var med til en forældresamarbejdsaften i Aarhus Kommune, sagde den pædagogiske leder til hende: "Vi kan ikke lave skole, hvis ikke vi er fælles om det (...) Det, de (forældrene, red.) stort set altid når frem til, det er 'Jamen hold da op, vi er jo stort set fælles om alt det, der foregår henne i skolen', og jeg synes, det er rigtig vigtigt, at den bevidsthed er der."

Hanne Knudsen fortæller, at ansvarsspillet er ganske rammende for, hvad det er for en type ansvar, skolen ønsker, at forældrene tager på sig. Læringsrummet er udvidet til

”Det er i grunden absurd at give forældrene det fulde ansvar for at motivere barnet til at lære, når daginstitutioner i dag har børnene i flere timer end nogensinde før.

Adjunkt Hanne Knudsen

også at omfatte familien, og man ser det som vigtige forudsætninger for skolens arbejde, at eleven har lært at lære, er motiveret og kan disciplinere sig selv.

"Det skaber blandt andet spørgsmålet om, hvordan skolen kan 'komme ind i familien' og få forældrene til at tage det ansvar, skolen har brug for, at de tager. Det er en styringsproblematik, der ligger bag mange af de aktuelle styringsværktøjer, som det offentlige tager i brug over for borgerne. Hvordan får man borgeren til frivilligt at tage det ansvar, der ifølge det offentlige er det rigtige? Når man spiller spil med forældrene, lyder det ikke så slemt, for det er jo frivilligt – og bare for sjov. Også forældrekontrakter og familieklasser, som er andre måder, man aktuelt 'sætter forældre på skolebænken' på, betegnes som frivillige. Ikke desto mindre er det ret ambitiøse styringsformer, som retter sig mod borgerens selvopfattelse og personlige ansvar," siger Hanne Knudsen.

Et andet dilemma er, hvordan forældre kan tage ansvar for, hvad der udspiller sig bag skolens mure, når de rent fysisk ikke er til stede. Her handler det om, at barnet skal opdrages til at være 'skoleklar'. ▶

1950

OPBAKNING

Med reformpædagogikken vokser der en ny diskurs frem, der handler om at have barnet i centrum.

Her bliver forældrene for første gang relevante for skolen, og de forventes at bakke op om skolens projekt.

Ekspertrollen ligger hos læreren og i skolen.

Nøgleordene er 'opbakning' og 'tillid'.

1970

DELTAGELSE

Med 1970'erne kommer der et ønske om at opdrage forældrene til deltagelse.

Det nye mål for samarbejdet mellem skole og forældre bliver udjævning af forskelle og deltagelse i fællesskabet.

Nøgleordene er 'fællesskab', 'social lighed' og 'opdragelse til demokrati'.

”I dag er den dominerende opfattelse, at skolen blot er et rum ud af mange, hvor barnet lærer. Man har en ide om, at for at skolen kan gå i gang, skal der være skabt en grundlæggende motivation, og det er forældrenes ansvar. Er der problemer med disciplinen, er standardbemærkningen ’vi skal have fat i forældrene’. Det er i grunden absurd at give forældrene det fulde ansvar, når daginstitutioner i dag har børnene i flere timer end nogensinde før. I stedet for at tænke at motivationen for at lære også kan ligge i børnehaven og vuggestuen, er der en ide om, at det er forældrene, der skal motivere barnet,” siger Hanne Knudsen.

Jeg er et føle-sanse-barn

Ideen om, at familien er et vigtigt læringsrum for skolen, er med til at sætte forældrenes ansvar på dagsordenen. En anden årsag er, at undervisningsdifferentiering vinder indpas i skolen, forklarer Hanne Knudsen.

”Idealet er, at det enkelte barn skal lære på sin egen måde, for det er afgørende for motivationen. Det særlige ved det enkelte barn bliver relevant. Her bliver læreren som autoritet og ekspert sårbar, for hvem har retten til at beskrive barnets personlighed og personlige udvikling?” spørger Hanne Knudsen. Hun har også oplevet, at eleverne selv stiller krav til læreren om at blive undervist på en særlig måde.

”En pige i 8.klasse siger til sin dansklærer, at ’jeg er jo sådan et føle-sanse-barn’ – underforstået: ’Du skal tage hensyn til, at jeg ikke bare kan sidde og lytte til tingene. Jeg skal være i føle-sanse-mode, og det er dit ansvar at gøre det muligt for mig at lære’. Der er en ansvars eksplosion, der handler om, at læreren skal tage ansvar for, at eleven kan tage ansvar for at lære, ligesom læreren skal tage ansvar for, at forældrene

tager ansvar for, at eleven tager ansvar for at lære,” siger Hanne Knudsen.

Det kan mildest talt lyde en smule indviklet sammenlignet med tidligere tider, hvor grænsen mellem skole og hjem groft sagt gik ved skolens port.

”Der er stadig grænser for, hvad skolen kan gå ind og bestemme i den enkelte familie. Men grænsen har flyttet sig. I dag går grænsen helt inde i familien. Skolen inviterer familien til at invitere skolen indenfor i familien – og når det bliver så indviklet, bliver det ’at blande sig’ et påtrængende problem, for hvordan sætter man så en grænse for, hvad der er forældrenes ansvar?” spørger Hanne Knudsen.

Mange forældre har da også svært ved at forstå, at ansvaret er på skolens præmisser. Derfor oplever skolen et stigende problem med ’besværlige forældre’, der blander sig i alt for meget.

”Man kan være besværlig på mange måder, for eksempel ved ikke at gøre som forventet eller ved modsat at være ’ekstremt velforbereget’ til en samtale. Måden at være ikke-besværlig på er at tage det ansvar, skolen mener hører til at være ansvarlig forælder. Det kan være ved at tage en snak med eleven om at komme til tiden eller klage, hvis en lærer er for langt ude. Det kan godt være ansvarligt i skolens logik. Men inviterer man forældre til at tage ansvar, kan det godt være vanskeligt at få dem til at gøre det på ’den rigtige måde’ – hvis de tror, der er frit slag,” siger Hanne Knudsen.

Den afmægtige skole

Når skolen outsourcer ansvar til forældre, kan den risikere at blive handlingslammet. Et konkret problem kan være, hvis en elev er voldelig i skolen eller larmer meget i timerne.

1980

BRUGER/SERVICE

Fra 1980’erne kommer der en ide om, at skolen er en selv-omstillelig organisation, der er forpligtet på at inddrage sin omverden.

Forældrene er blandt skolens ’interessenter’ og beskrives som ’brugere’. Forældrene tildeles frit skolevalg og øget indflydelse gennem bestyrelsen.

Familien individualiseres – og ses ikke som i 1970’erne som et lille fællesskab i skolens og samfundets store fællesskab.

Nøgleord er ’service’, ’borgeren i centrum’ og ’brugerindflydelse’.

2000

ANSVAR

Fra omkring år 2000 og især fra 2005 understreges forældrenes pligt til at tage ansvar for skolen.

Familien fremhæves som en central del af barnets læringsrum. Hjemmet og familien bliver et sted for læring.

Nøgleord er ’læring’, ’kompetencer’, ’motivation’, ’ansvar’.

Kilde: Hanne Knudsen: ’Har vi en aftale? – om magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie’, Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2010.

Hvordan skal læreren gribe ind, hvis ansvaret for elevens handling principielt ligger hos forældrene? I Københavns Kommunes udviklingsprogram fra 2007, "Faglighed for alle", står der, at "Kvalitet betyder, at enhver voldelig, krænkende eller forstyrrende adfærd medfører en handling fra skolen, som fastholder forældrenes ansvar for børnenes opdragelse." Hanne Knudsen mener, at den formulering kan være med til at trække handlekraften ud af de professionelle – skoleledere og lærere:

"Skolen risikerer at få vanskeligt ved at reagere. Det er en potentiel afmægtiggørelse af skolen, at man som det første ser på forældrene, for at de skal gøre noget. En anden afmægtighed ligger i, at de elever, der er forstyrrende og har voldelig adfærd, ikke nødvendigvis har en familie, man kan appellere fornuftigt til. Hvem skal skolen så appellere til, hvis forældrene ikke reagerer? Er det så bedsteforældrene, skolen skal henvende sig til?"

Hanne Knudsen peger på, at den aktuelle ide om forældrenes personlige ansvar kan være med til at øge den sociale ulighed.

"Skolens mål er at skabe muligheder for, at alle børn kan få en uddannelse og dermed at øge den sociale lighed i samfundet. Med ideen om forældreansvar kan det faktisk blive sværere for skolen at udligne den sociale ulighed. Skolen kan få sværere ved at flytte nogle af dem, som ikke er født med en guldske i munden, fordi børnene bliver koblet mere til deres familiebaggrund i dag."

Hanne Knudsen mener ikke, at det bliver nemmere at være lærer, når en stigende del af ansvaret tildeles forældrene.

Hun opfordrer derfor skolens professionelle til at overveje, om det kunne være en fordel at sænke forventningerne til forældres personlige ansvar.

"Man risikerer at gøre ansvar til en pligt. Dermed undergraver man, hvad det overhovedet vil sige at være en ansvarlig borger."

Asterisk* TV om forældreansvar

Se web-TV-udsendelse om forældreansvar på www.dpu.dk/tv

Læs mere:

Hanne Knudsen, 'Har vi en aftale? – om magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie', Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2010.

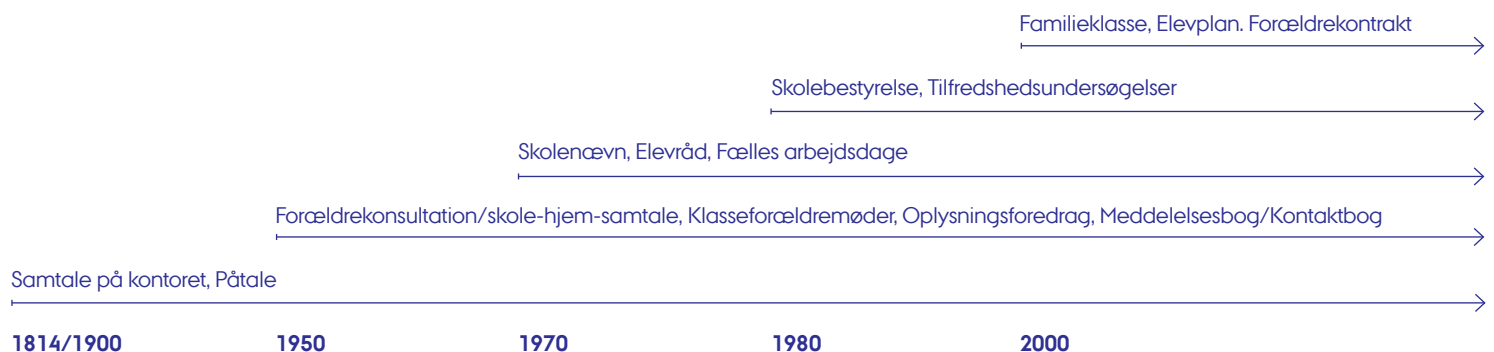

HANNE KNUDSEN

Adjunkt, ph.d., ved Institut for Læring, DPU, Aarhus Universitet. Hun er bl.a. forfatter til bogen 'Har vi en aftale? – om magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie', Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2010. Hun er medredaktør af bogen 'Ledelse af uddannelse', som udkommer i 2011, på forlaget Samfundslitteratur, hvor hun bl.a. bidrager med en analyse af 'ansvarsspillet'.

www.dpu.dk/om/hakn

Der kommer nye samarbejdsformer mellem skole og hjem

Kilde: Hanne Knudsen: 'Har vi en aftale? – om magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie', Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2010.